

Dyslexieprotocol: aanvankelijk leren lezen en schrijven

Doel:	Schoolbrede afstemming dyslexieprotocol kleuterklas t/m klas 6 en over het proces van het aanvankelijk leren lezen en schrijven klas 1 t/m 3
Toepassingsgebied:	Alle klassen
Herzieningsdatum:	2018
Evaluatiedatum:	najaar 2023
Eigenaar :	IB

Het dyslexieprotocol van de Zeister Vrije School is gebaseerd op kinderen leren lezen, naar een protocol leesproblemen en dyslexie in Vrije scholen door de Begeleidingsdienst van Vrije scholen en het protocol leesproblemen en dyslexie door H. Wentink en L. Verhoeven, een uitgave van Procesmanagement Primair Onderwijs en door het ministerie van OC&W die aan alle lagere scholen is verstrekt. Naar beide uitgaven wordt verwezen en het eerstgenoemde boek biedt tevens een aantal handreikingen die in de klassen worden toegepast.

Dit protocol kan niet los gezien worden van het protocol van de Begeleidingsdienst voor vrijescholen. (BVS schooladvies)

Het doel van dit protocol is het vroegtijdig ontdekken en begeleiden van leesproblemen, opdat ieder kind goed toegerust de basisschool verlaat. Middels dit schrijven willen wij de leerkrachten binnen onze school een zo duidelijk mogelijk beeld geven van de ontwikkelde visie omtrent het aanvankelijk schrijven en lezen en een handleiding bieden voor signalering, toetsing en begeleiding van kinderen waarbij een vermoeden van dyslexie bestaat of waarbij dyslexie bevestigd wordt.

Voor leerkrachten zijn er interventies toegevoegd op klassenniveau en op individueel niveau.

Voor de ouders is een kort overzicht gegeven hoe het protocol binnen onze school werkt.

Inhoudsopgave dyslexieprotocol

Visie op (leren) lezen	2
Geven van hulp: de niveaus van ondersteuning.....	4
Protocol dyslexie kleuterklas	6
Toelichting kleuterklas.....	7
Protocol Dyslexie klas 1	8
Toelichting klas 1	10
Protocol Dyslexie klas 2	13
Toelichting klas 2	14
Protocol Dyslexie klas 3	16
Toelichting klas 3	17
Protocol Dyslexie klas 4 ,5, 6	18
Toelichting klas 4, 5, 6	19
Informatie begeleiding dyslectische leerlingen voor ouders.....	21
Interventies op schoolniveau	24
Mogelijke interventies op klassenniveau	25
Bijlage 1 – Signaleringslijst beginnende geletterdheid en mondelinge taalvaardigheid	26
Bijlage 2 - Vroege kenmerken van dyslexie bij kleuters	27
Bijlage 3 - Auditieve waarneming	29
Bijlage 4 - Observatielijst voor het signaleringsgesprek	31
Bijlage 5 - Toetsbladen	32
Bijlage 6 - Kijkwijzers taal en lezen	34
Bijlage 7 - eerste klas onderzoek	39

Visie op (leren) lezen

Uitgangspunt bij het leesonderwijs op de Zeister Vrije School is dat het lezen zich ontwikkelt vanuit het schrijven en dat het schrijven zich ontwikkelt vanuit het tekenen (Reijngoud 1994). De letters worden het kind aangeboden vanuit beelden en vanuit de beelden worden de klanken geleerd die de letters vertegenwoordigen. Aanvankelijk is schrijven het tekenen van de letters. Al doende leert het kind de abstracte lettervormen kennen: het kind loopt de vorm van de letters; het kind tekent de lettervormen na in de lucht en op een groot blad. Tekenen en schrijven wisselen elkaar af want beide zijn een middel om leerstof te verwerken. Nadat een aantal medeklinkers en klinkers zijn behandeld, worden deze ook gelezen en geschreven. In 'Opvoedkunst methodische didactisch aanwijzingen' (Steiner 1987, p.10 -12) wordt beschreven hoe vanuit het tekenen, het schrijven en van daaruit het lezen ontwikkeld wordt. Steiner zegt hierover: 'Wanneer u op deze wijze eerst appelleert aan de natuur van een kind, dan verplaatst u het werkelijk naar vroegere cultuurtijdperken, want zo is het schrijven ontstaan. Later is dit proces overgegaan in conventie, zodat we tegenwoordig het verband niet meer kennen tussen de abstracte vormen van de letters en de getekende beelden die ontstaan zijn uit de waarnemingen en de nabootsing van de waarneming. Alle letterbeelden zijn uit zulke afbeeldingen ontstaan'. Door te beginnen met de letterbeelden wordt niet alleen het intellect van het kind aangesproken maar ook het gevoel en de beweging. Daar de motivatie om te lezen nauw samenhangt met het vermogen om woorden om te zetten in innerlijke beelden, wordt aan de ontwikkeling van dit vermogen veel aandacht besteed. Het lezen wordt dan verder ontwikkeld vanuit verschillende invalshoeken (herkennen van het geschrevene, synthese en analyse, letterbeeld en woordbeeld). Steiner zegt hierover: 'We ontwikkelen altijd vanuit het gehele woord de beginletter' en: 'vervolgens wijst men de kinderen erop dat dat wat aan het begin van woorden staat ook midden in de woorden voorkomt' (Steiner 1987, p. 59).

Wij kiezen ervoor de letterbeelden in de vorm van drukletters aan te bieden. Aangezien dit proces voor ons de basis vormt van het lezen, wordt hier uitgebreid de tijd voor genomen. Hierdoor gaat over het algemeen het leesproces trager dan op een reguliere school.

In het protocol wordt dan ook uitgegaan van een aangepast streefniveau tot en met klas 2 (groep 4).

Binnen de Vrije school vindt men het van belang dat het leesonderwijs niet een doel op zich wordt. In 'Kinderen leren lezen' (Wijnbergh e.a. 2002) staat: 'De motivatie om te lezen, het plezier dat je kunt beleven aan teksten en boeken, dat alles is uiteindelijk een belangrijke factor in het leren lezen van kinderen'. Er wordt in de klas dan ook veel tijd besteed aan de algemene taalontwikkeling via verhalen, liedjes en teksten. Deze teksten, die bij de belevingswereld van de kinderen aansluiten, stijgen vaak ver uit boven het leesniveau van de kinderen.

Vanaf de eerste klas moet gemiddeld minimaal 1 uur per dag aan lezen worden besteed. Dit gebeurt deels in de periode, waar nieuwe stof wordt aangeboden en doorleefd en deels in het dagelijkse lees halfuur (oefentijd), waar het reeds geleerde geautomatiseerd wordt. Het is belangrijk problemen te voorkomen omdat de kinderen dan enthousiast blijven en dus blijven oefenen, terwijl ze bij tegenslag minder gaan oefenen en dus langzaam verder achterop kunnen raken. Daarnaast is het belangrijk zich te realiseren dat voor het leessucces van de leerling preventie en vroegtijdige interventies effectiever zijn dan late interventies of remedial teaching. Om vroegtijdige interventies mogelijk te maken zal de leerling goed gevolgd moeten worden.

Dyslexie

In dit protocol willen we aandacht besteden aan de kinderen die ondanks een voldoende adequaat aanbod en systematische oefening in de klas moeite houden met het (leren) lezen.

Met behulp van de verschillende fasen binnen dit protocol worden eerst de uitvallers gesignaleerd, vervolgens wordt op verschillende niveaus extra zorg geboden en voor de kleine groep met hardnekkige leesproblemen wordt het mogelijk gespecialiseerde zorg te realiseren.

In het 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie' van Wentink en Verhoeven (2001) wordt de volgende definitie van dyslexie gegeven: 'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau'. Dit is een beschrijvende definitie. Om de dyslexie te onderkennen zijn er volgens Wijnbergh e.a. (2002) twee criteria:

- Het criterium van achterstand. Er moet sprake zijn van een significante achterstand in de vaardigheden lezen en/of spelling ten opzichte van leeftijd of omstandigheden.
- Het criterium van hardnekkigheid. Het probleem in het leren van het lezen en spellen op woordniveau blijft bestaan, ook wanneer voorzien is in adequate remediërende instructie of oefening.

Om aan het criterium van hardnekkigheid te voldoen moet de school aantonen dat bij drie opeenvolgende meetmomenten sprake is van achterstand en dat er voldoende en adequate leeshulp is geboden. Dit laatste neemt normaliter 40 weken aaneengesloten extra hulp in. In het protocol wordt verder precies aangegeven wanneer de meetmomenten zijn en wanneer sprake is van achterstand. Ook is daar te vinden welke interventies worden toegepast en bij welke achterstand een kind in aanmerking komt voor verder gespecialiseerd onderzoek en behandeling. De Zeister Vrije School heeft een samenwerkingsverband met de begeleidingsdienst van Vrije scholen. Als de derde meting afgenomen is en de toekenning door de schoolbegeleidingsdienst heeft plaatsgevonden kunnen eind klas 2 of begin klas 3 de kinderen voor een specifiek dyslexie onderzoek en behandeling terecht, dat bekostigd wordt door de gemeente. Er wordt een onderzoek aangevraagd wanneer het schooldossier volledig is en aangetoond kan worden dat er voldoende dagelijks geoefend is, extra hulp is geboden én als in klas 2/3 blijkt dat het kind bij drie metingen bij de onderste 10% scores hoort.

Binnen dit protocol ligt de nadruk op een onvermogen bij een kind, namelijk op het onvermogen om zich het lezen gemakkelijk eigen te maken. Vanuit de Vrije school gedachte blijven wij elk kind, dus ook het kind met eventuele dyslexie, als totaal mens zien en richten wij ons op de mogelijkheden en talenten die het heeft en kan ontwikkelen.

Uitvoeren van het protocol

Voor de uitvoering van het schoolprotocol zijn de volgende activiteiten van belang:

- Toetsagenda maken, afstemming van de toets en de lesstof met de klassenleerkracht bespreken
- Ruimte en tijd inroosteren voor individuele afnamen
- Afspraken maken over hulp in de klas (niveau 1 en niveau 2 – zie: vier niveaus van ondersteuning in het ondersteuningsplan):
- Het rooster van de remedial teacher afstemmen op de toetsmomenten (zowel voor afname van toetsen als voor het geven van hulp), het bepalen van de verantwoordelijkheden voor testafname, bespreking, handelingsplannen, informatie naar de ouders en voor de voortgang
- Evaluatie: afspreken data onder verantwoordelijkheid van de schoolleiding.

Geven van hulp: de niveaus van ondersteuning

Met het Protocol Dyslexie wordt ernaar gestreefd de leerlingen zo snel mogelijk en zo efficiënt mogelijk te helpen. Het geven van hulp in de klas en het aanbieden van extra oefening in de klas is hierbij een eerste noodzakelijke stap. Dit betekent dat de school aan de klassenleerkrachten de gelegenheid moet geven om met kinderen apart te werken. De onderwijsleersituatie zal daarop aangepast moeten zijn: de andere kinderen moeten zelfstandig kunnen werken of er is hulp van de remedial teacher, leesouders of tutorleerlingen nodig. Materiaal voor het lezen en schrijven is een voorwaarde voor het extra oefenen in de klas. Het is hierbij van belang om planmatig te werken. Het eerste niveau van ondersteuning betreft het werken in de klas met kinderen die extra zorg nodig hebben zonder dat hiervoor allerlei plannen zijn gemaakt; de gewone extra ondersteuning die binnen de groep aan individuele kinderen wordt gegeven. De leerkracht kan zelf een (groeps)plan voor deze kinderen maken.

Wanneer geoefend wordt op niveau 2 zal het handelingsplan van tevoren gemaakt moeten worden en hierin moeten doelen worden aangegeven, het materiaal kan erin worden aangegeven en er kan een weekoverzicht worden gemaakt voor de weken waarin het kind geholpen wordt. Dit taakgerichte oefenen in de klas blijkt vaak moeilijk te realiseren wanneer dit niet tot in alle praktische consequenties is doordacht.

Er kan in niveaugroepjes of met tutorlezen worden gewerkt. Aan de leervoorwaarden zoals de motoriek en de auditieve vaardigheden kan in de klas extra aandacht worden gegeven wanneer deze niet in orde zijn. In principe krijgt een leerling pas hulp in een klein groepje of individueel van de remedial teacher nadat hulp in de klas is gegeven.

Daarnaast zijn de meetmomenten beschreven waardoor er een duidelijk overzicht komt die vereist wordt voor de aanvraag van diagnostiek en behandeling van dyslexie vanuit de gemeente.

Vier niveaus van ondersteuning behorend bij het dyslexieprotocol

	Niveau van ondersteuning	Beroepsgroep / taak / functie	Ondersteuning door Protocol Leesproblemen en Dyslexie
1	N.a.v. meetmoment 1. Zorg binnen de klas Leerling binnen de groep zo nodig extra hulp en gerichte aandacht geven.	Verantwoordelijk: klassenleerkracht. Materiaal: klassenleerkracht Ondersteuning: intern begeleider/ remedial teacher	Het protocol wordt gebruikt bij de signalering en vroegtijdige onderkenning van lees- en spellingproblemen. Vaststellen van het gebied waarop hulp wordt geboden, extra instructie en begeleiding: (auditief, lezen, motoriek, schrijfmotoriek, spelling) Eventueel groepshandelingsplan * Ongeveer drie maanden.
2	N.a.v. meetmoment 2. <i>Extra ondersteuning binnen de klas onder begeleiding van de intern begeleider, remedial teacher of andere specialist</i> Eigen (individueel) lesmateriaal en gerichte hulp, vaste oefentijd.	Verantwoordelijk: klassenleerkracht Materiaal en ondersteuning: Intern begeleider/ Remedial teacher	Het protocol wordt gebruikt bij de nadere analyse van lees- en spellingproblemen. Wekelijkse observatie van vorderingen. Werken aan de hand van een handelingsplan waarin tijdspad en leerdoelen zijn aangegeven. groeps HP* (differentiatie en verlengde instructie opgenomen in groepsplan) Ongeveer drie maanden.(HIK)
3	Ondersteuning op schoolniveau door interne deskundigen De leerling krijgt hulp buiten de klas, individueel of in een klein groepje. In de klas blijft er oefening op het eigen niveau van de leerling. (zie niveau 1 en 2)	Verantwoordelijk: Remedial teacher / Intern begeleider	Gerichte oefening van de letterkennis en van lees- en schrijf(deel)vaardigheden. Bij oudere kinderen: leren compenserende technieken. Tussentijdse toetsing. Individueel HP.geschreven door de RT'er* Tweemaal interventie van 8 weken, met na eerste en tweede interventie meetmoment.
4	Inschakelen externe deskundigen op schoolniveau.	Onderzoek/poortwachters functie. (Begeleidingsdienst voor Vrije scholen, Preventief Ambulante Begeleiding)	Nader diagnostisch onderzoek (onderkennend, verklarend, handelingsgericht) Hoe ernstig is de problematiek, is er sprake van ernstige enkelvoudige dyslexie? Intensivering van remediërende en compenserende training. Hulp bij maken behandelingstraject op school.

*HP: SMART geformuleerd

Protocol dyslexie kleuterklas

Toetsing/signalering Wie	Datum	bespreken	Interventie en overige acties	Evaluatie
1. Kleuter Volg Systeem (LVS) - invullen v.a. 4/5 jaar tweemaal per jaar Kl.lkr.	Oktober 4.5 jaar; 5.0 jaar; 5.5 jaar; 6.0 jaar; 6.5 jaar	Kleuterleidster Ondersteuning IB-er/ Kleuter coördinator	<ul style="list-style-type: none"> - Bij ernstige motorische achterstand: motorisch onderzoek door professional en eventueel therapie. - Bij ernstige spraak-taalachterstand: logopedisch onderzoek en eventueel therapie - Handelingsplan voor in de klas - Voorstel overige therapieën - Bij bijzonderheden in de taalontwikkeling: lijst 'vroeg kenmerken van dyslexie bij kleuters' invullen (zie bijlage 2). 	Ongeveer ½ jaar later leerkracht en IB-er
2. Invullen: Signaleringslijst beginnende geletterdheid en taalontwikkeling bij kleuter (zie bijlage 1) Kl. Lkr.	2 ^e kleuterjaar	Kleuterleidster Ondersteuning IB-er/ Kleuter coördinator	<ul style="list-style-type: none"> - Klassenplan - Individueel handelingsplan - Eventueel nadere diagnose - Bij bijzonderheden in de taalontwikkeling: lijst 'vroeg kenmerken van dyslexie bij kleuters' invullen (zie bijlage 2). - groepsplan fonemisch ontwikkeling in laatste half jaar kleuterklas 	
3. Leerrijpheidsonderzoek kleuters die in juli en augustus 6 worden en kleuters waarbij twijfels zijn (zie protocol) Kl.lkr.	mei/juni	Kleuterleidster en Therapeutisch team	<p>Bij gebleken onrijpheid/achterstanden op bepaalde gebieden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Handelingsplan voor in de kleuterklas. (altijd bij leerlingen die een verlengd kleuterjaar krijgen). 	Evaluatiedatum wordt opgenomen in het handelingsplan.
4. Einde kleutertijd: Overzichten voor de overdracht naar de	juni voor de overgang	Juli of september: bespreking overdracht LVS kleuters met	Bij vermoeden van dyslexie wordt de leerling aandachtsleerling, wordt iedere IB-	

eerste klas zijn klaar, kl.lkr. aandachtspunten zijn aangegeven in LVS IB-er	naar klas 1	eersteklas leerkracht en IB-er	bespreking besproken om de ontwikkeling goed te volgen en krijgt zonodig extra hulp (Zie verder bij begeleiding in de eerste klas)	
--	-------------	--------------------------------	--	--

Toelichting kleuterklas

1 en 2.

Wanneer na de invulling van het LVS blijkt dat er een mogelijk hiaat is in de taalontwikkeling dan wordt de lijst 'Vroege kenmerken van dyslexie bij kleuters' ingevuld (zie Bijlage 1).

Bij alle oudste kinderen wordt in het laatste half jaar gewerkt met het groepsplan fonemische ontwikkeling. Hierover zijn schoolbrede afspraken gemaakt die te vinden zijn in de Syllabus

Fonemisch bewustzijn in de kleuterklas van de vrijeschool. De extra inzet wordt vormgegeven in een aparte groep voor oudste kleuters.

3 en 4

Voor de overgang naar de eerste klas worden alle kleuters die daarvoor in aanmerking komen bekeken door het Therapeutisch team. (Zie hiervoor de leerrijpheidsprocedure).

Bij bijzonderheden in de spraaktaalontwikkeling wordt de signaleringslijst 'vroege kenmerken van dyslexie bij kleuter ' (bijlage 2) ingevuld.

Wanneer wordt besloten dat een kind een extra (derde) jaar in de kleuterklas blijft, dan wordt daarvoor per januari in het volgende jaar een begeleidingsplan gemaakt; aangegeven wordt wat de reden is dat dit kind een jaar extra blijft en waar het komende schooljaar aan gewerkt gaat worden.

Bij kinderen die een derde kleuterjaar hebben gedaan en waar twijfel is over de ontwikkeling van taalbewustzijn wordt in ieder geval bijlage 3 'auditieve waarneming' afgenomen.

Protocol Dyslexie klas 1 Toetsing	Individueel Klas I K	datum	bespreken	Interventie Protocol Leesproblemen en dyslexie (Hanneke Wentink en Ludo Verhoeven)
1. Overdracht LVS kleuters		September	Kleuterleidster Klassenleerkracht	Maken van een (groeps)handelingsplan op auditief, visueel en/of motorisch gebied
2. Letterkennis; letterdictee, lezen en benoemen van aangeboden letters. Kinderen moeten kunnen synthetiseren en analyseren.	K I	November	Klassenleerkracht	Bepalen niveau van ondersteuning Maken (groeps)handelingsplan
3. Eerste klas onderzoek benoemen van alle letters / lezen (Cito grafemen toets of Struiksmā) - letters benoemen - schrijven - lezen + zelfgemaakte MKM toets	I	Sept- Januari Herfst signalering Jan/Febr	Klassenleerkracht, Ondersteuningsteam Intern begeleider Afgenomen door de RTster	Bepalen niveau van ondersteuning Maken (groeps)handelingsplan Extra aandacht hiervoor bij leerproces lezen en schrijven Indien nodig handelingsplan individueel of in groepje
4. Spelling. Spellingstoets cito 3.0 (60% norm)	K	Januari	Klassen bespreking Klassenleerkracht Intern begeleider	Indien nodig een (groeps) handelingsplan
5. Lezen basis: structuurrijtjes (bijlage 6) Alle letters, tweetekensklanken (aangeven welke), zelf gemaakte toets of zie boek: Kinderen leren lezen of Struiksmā	K	Febr/Maart	Klassenleerkracht aan het einde van een periode	Indien nodig handelingsplan individueel of in groepje.
6. Lezen aanvangsniveau: AVI <i>Wordt het leesprincipe begrepen en in aanvang beheerst?</i>	I	Maart Meet moment 1	Klassenleerkracht Intern begeleider	Bepalen niveau van ondersteuning Handelingsplan individueel of in groepje

7. DMT afname E3 (60% norm)	I	Mei	Klassenleerkracht Intern begeleider	Evt een verlengde instructie , lees r.t- groepje begin tweede klas.
8. Spelling: Cito 3.0 E3	K	Juni	Klassenleerkracht	Bepalen niveau van ondersteuning Handelingsplan individueel of in groepje Bij uitval doorverwijzen naar rt, mrt, logopedie, optometrist etc.
9. Lezen : AVI E3 (60% norm)	I	Juni		

Toelichting klas 1

1. Gesprek bij de overdracht van de kleuters in het nieuwe schooljaar aan de hand van het Leerlingvolgsysteem (en de overige vragenlijsten en aantekeningen) van de kleuterklassen. De klassenleerkracht van de eerste klas kent de kinderen in september al een beetje, hij kan gerichte vragen stellen en er kan een gesprek over de kinderen ontstaan. Het gaat in dit gesprek om het doorgeven van het beeld van het kind en eventuele zorgen van de kleuterleerkracht. Aandachtspunten die voor het leren van belang kunnen zijn, moeten expliciet aan de orde komen. Tevens worden de signaleringslijsten beginnende geletterdheid en dyslexie besproken. (bijlage 2 en 3 uit het boek Kinderen leren lezen)

2. De leerkracht bekijkt zelf welke letters zijn aangeboden en houdt de vorderingen van de leerlingen bij

3. Deze toetsen worden afgenomen in het eerste klas onderzoek

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Leervoorwaarden auditief + Letterkennis van behandelde letters	Struiksma: toetsen audisynt, audist, audant leerlingblad maken van behandelde letters	normen Struiksma norm 60%

Zijn de auditieve voorwaarden erg zwak dan kan verwezen worden naar een logopediste voor verder onderzoek.

A.J.C. Struiksma e.a. – Diagnostiek van het technisch lezen en aanvankelijk spellen, Amsterdam, 2004 (of eerdere uitgave)

Het eerste klas onderzoek wordt afgenomen door de remedial teacher. Het wordt besproken met de leerkracht in het therapeutisch team.

Er worden lichamelijke ontwikkelingen gevolgd.

Er wordt gekeken naar de auditieve en visuele voorwaarden en werkhoudingaspecten.

(zie eerste klas onderzoek)

Het onderzoek wordt afgesloten met een gesprek met de IB'er waarin een overzicht voor aandachtspunten in de klas besproken wordt.

Wanneer er signalen zijn van automatiseringsproblemen bij het aanleren van de motorische vaardigheden, dan wordt dat in de eerste klas vaak bij handwerken en het bewegingsonderwijs als eerste zichtbaar. Automatiseringsproblemen kunnen zich ook bij het lezen en schrijven voordoen.

Handwerken: motorische vaardigheid, vasthouden van geleerde beweging

Klas: bewegingsonderwijs: bewegingen aanleren, coördinatie links-rechts, ritme, klapspeletjes, klassikale motorische rt.

De leerkracht bespreekt deze gegevens in de bespreking van het eerste klas onderzoek

(zie ook "Kinderen willen bewegen", uitgave stichting publicaties vereniging van vrijescholen, geschreven door Paul van Meurs, Joke v/d Meij en Annechien Wijnbergh. Handreikingen om de motorische vaardigheid te volgen).

4.

Letters aanwijzen en letters lezen met behulp van een letterkaart. Het gaat om de kennis van alle letters behalve de tweetekenklanken. Lezen van MKM woorden.

Er wordt zelf een woordkaart en/of een tekst gemaakt. Ook kan gebruik worden gemaakt van bijlage 5 toetsbladen uit: "Kinderen leren lezen".

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Letters aanwijzen (passief)	Letterkaart (Cito of Struiksma)	80 % goed
Letters lezen (actief)	Letterkaart (Cito of Struiksma)	70 % goed
Lezen van MKM woorden	Woordkaart of tekst (zelf maken)	80 % goed gelezen woorden

5. In april wordt de AVI afgenomen en in mei DMT E3

In deze fase van het leren lezen kan het niveau per leerling sterk verschillen. Er wordt nu gezocht naar het niveau waarop het kind leest. Als het lezen nog niet goed is ontwikkeld kan met behulp van de structuurrijen worden gezien of het leesprincipe wordt beheerst en of de letters worden herkend.

Toch worden er ivm de logica en opbouw van de toetsen alle leerlingen met de Drie-Minuten-Toets E3 (mei) getest en wordt het Avi-niveau bepaald. (maart)

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Herkennen letters, benoemen van de juiste klank en synthetiseren Herkennen van de regelmaat in de rij	structuurrijen zoals hieronder aangegeven (Struiksma of Kinderen leren lezen)	Zie gebruikt instrument
Leesprincipe beheersen	DMT	III-niveau 60% goed

6.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
-------------	----------------	------------

Protocol Dyslexie klas 2 Toetsing	Individ. Klas I K	datum	bespreken	Interventie bij uitval Protocol Leesproblemen en dyslexie (Hanneke Wentink en Ludo Verhoeven)	Hertoetsen datum + wie
1. Lezen: - DMT B4	I	Oktober Meet moment 2	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bepalen niveau van zorg Handelingsplan voor uitvallers Uitval = - DMT: D en E score - < AVI 1 - eventueel individueel onderzoek naar deelvaardigheden - Connectlezen	Handelingsplan als doel niet bereikt is.
2. Lezen: Alle leerlingen - Drie-Minuten-Toets (M4) score III - AVI Leestekst op M4 (Streefdoel minimaal Avi 3 B)	I I	Januari Meet moment 2	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bepalen niveau van zorg uitvallers: - Drie-Minuten-Toets IV en V score - Leestekst op < E3 niveau Handelingsplan: Is er minder bereikt dan AVI E3 dan volgt een handelingsplan (Hik) of RT zorgniveau 2 of 3.	Mei Afname door leerkracht bij RT aan einde periode door RT. Is AVI M4 bereikt dan uit de zorg.
3.. Spelling Cito 3.0 M4	K	Januari	.	Bepalen niveau van zorg Handelingsplan	
4. Groepsbespreking		Februari	Intern begeleider(s) Klassenleerkracht	Bepalen evt. actie voor opstarten traject	
5. Lezen: - Drie-Minuten-Toets (E4) score C - Leestekst op AVI E4 (Streefdoel minimaal AVI 4)	I I	Mei Meet - moment 3	Klassenleerkracht Intern begeleider	Bepalen niveau van zorg uitvallers: - Drie-Minuten-Toets met IV en V score - Leestekst op < AVI M4 niveau Handelingsplan: Is er minder bereikt dan AVI E3 dan volgt een handelingsplan (Hik) of RT zorgniveau 2 of 3.	Oktober klas 3. Afname door leerkracht bij RT aan einde periode door of RT. Is AVI M4 bereikt dan uit de zorg. Mogelijkheid aanmelding voor onderzoek dyslexie. (Na 3x E score)
5. Spelling 3 Cito 3.0 E4	K	Juni Meet moment 3	Klassenleerkracht Intern begeleider	Bepalen niveau van zorg Handelingsplan	

Toelichting klas 2

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Het beheersen van het leesprincipe: het omzetten van de letters in klanken en deze benoemen als woord. Avi-niveau bepalen	Drie-Minuten-Toets (B4) Bij uitval zie: 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie' blz. 235 of 247	niveau I , II, III Avi-niveau = M3 of hoger

2..

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Lezen van een eenvoudige tekst, vlotte woordherkenning Steun krijgen van het zinsverband, begrip van het verhaaltje	Avi-teksten Avi-niveau bepalen Kijkwijzer (lezen)	Beheersing E3 Vooruitgang in lezen en leesmotivatie

4.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Lezen van een eenvoudige tekst, vlotte woordherkenning Steun krijgen van het zinsverband, begrip van het verhaaltje	Avi-teksten Avi-niveau bepalen Drie-Minuten-Toets	Vooruitgang van minimaal één AVI-niveau ten opzichte van januari

Bij uitval:

1. Verder onderzoek naar basisvoorwaarden voor het lezen. Letterkennis, visussynt, audisynt, oogvolgbewegingen.

Zie 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie' blz. 149. Eventueel een groepsplan maken voor kinderen die samen geholpen kunnen worden.

Gaan lezen met weinig letters en gaandeweg daar een letter bij laten komen (zodat het 'leesprincipe' wordt geleerd).

Algemeen: bij uitval zoeken naar wat het kind wel kan en weet en wat hij niet meer kan. Altijd hulp geven, eventueel kan geoefend worden met leervoorwaarden maar in de tweede klas zal daarnaast altijd taakgerichte hulp moeten worden gegeven.

Bij spelling moet het volgende vaardigheidsniveau behaald worden:

3. Januari

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Spelling klankzuivere mkm-woorden	Dictee Cito M4	Niveau I , II, III Dle =12 voldoende dle < 10 is zorg

5. juni

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Spelling op niveau dl = 20	Dictee Cito E4	Niveau I of II dle = 15voldoende dle < 15 zorg

Protocol Dyslexie klas 3 Toetsing	Individ./ Klas I K	datum	Bespreken	Interventie Protocol Leesproblemen en dyslexie (Hanneke Wentink en Ludo Verhoeven)
0. Beginsituatie bepalen		Augustus	Klassenleerkracht	Inzetten HP n.a.v. toetsmoment E4
1. Lezen DMT (B5), minimaal III niveau	Hele klas I	Oktober	Intern begeleider Klassenleerkracht	Handelingsplan, bepalen niveau van zorg Tutor lezen / Ralfi lezen
2. Lezen DMT M5 Avi-teksten M5 (streefdoel minimaal AVI 6)	I I	Januari	Intern begeleider Klassenleerkracht	Handelingsplan, bepalen niveau van zorg Tutor lezen / Ralfi lezen Bij 3x E-score aanmelden voor dyslexie-onderzoek
3. Spelling CITO Spelling 3.0 M5	K	Januari		Handelingsplan, bepalen niveau van zorg
4. Lezen AVI- teksten E5 (streefdoel minimaal AVI 7)	Hele klas I I	Mei	Intern begeleider Klassenleerkracht	Handelingsplan, bepalen niveau van zorg Tutor lezen / Ralfi lezen
5. Spelling CITO Spelling 3.0 E5 Eventueel kijkwijzer spelling invullen	K	Juni	Intern begeleider Klassenleerkracht	Handelingsplan, bepalen niveau van zorg

Toelichting klas 3

Het streefdoel van de derde klas voor lezen is aan het einde van het schooljaar AVI M5 (oud AVI 7) niveau. AVI en DMT worden op de daarvoor bestemde momenten afgenomen, d.w.z. in oktober, januari en mei. Bij de DMT kaarten wordt gestreefd naar minimaal III niveau.

Voor leerlingen met een leesachterstand kan de kijkwijzer lezen worden ingevuld.

Voor deze kinderen worden, door de leerkracht in samenwerking met de intern begeleider, individuele handelingsplannen opgesteld.

Voor kinderen waarbij het vermoeden van dyslexie bestaat, wordt een speciaal traject gevolgd (zie de verschillende niveaus van zorg).

Het streefdoel voor CITO spelling is minimaal III niveau. Voor leerlingen met niveau IV of V wordt een handelingsplan opgesteld. Dit kan een groeps- of individueel plan zijn, afhankelijk van een foutenanalyse.

1, 2.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Leesvaardigheid Het resultaat gebruiken om de leerling een leesboek op niveau te geven	Avi-teksten DMT	Beheersing Avi-niveau E4 Vooruitgang minimaal één Avi-niveau Minimaal C niveau Vooruitgang

3.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Spelling	CITO spelling M5	Minimaal III niveau Vooruitgang

4.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Leesvaardigheid	Avi-teksten DMT Kijkwijzer (lezen)	Beheersing Avi-niveau M5 Vooruitgang minimaal één AVI-niveau Minimaal III niveau Vooruitgang

5.

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel
Spelling	CITO spelling E5 kijkwijzer	Minimaal III niveau vooruitgang

Protocol Dyslexie klas 4 ,5, 6

Toetsing	wie	Ind/ klas	datum	Bespreken	Interventie Verloopt altijd na bespreking met de intern begeleider	Hertoetsen datum + wie
1. Lezen DMT B6 AVI- teksten M6 (streefdoel minimaal Avi 8 B in klas 4)		K	Oktober	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bij geringe voortgang t.o.v. vorig meetmoment: Handelingsplan, bepalen niveau van zorg.	
2. Spelling Cito 3.0 M6 Cito 7-8 niet werkwoorden Vanaf klas 5 ook spelling werkwoorden		I	Januari		Bij geringe voortgang t.o.v. vorig meetmoment: Handelingsplan, bepalen niveau van zorg.	
3. Lezen Technisch lezen (streefdoel minimaal AVI 9 B in klas 4)		K	Januari	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bij geringe voortgang t.o.v. vorig meetmoment: Handelingsplan, bepalen niveau van zorg	
4. Lezen Voor leerlingen die onvoldoende scores op technisch lezen nog geen avi 9 hebben bereikt avi nogmaals avi en dmt afnemen		I	Februari	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bij geringe voortgang t.o.v. vorig meetmoment: Handelingsplan, bepalen niveau van zorg.	
4. Spelling Cito 3.0 E 6 Cito E-7-8		I	Juni	Intern begeleider Klassenleerkracht	Bij geringe voortgang t.o.v. vorig meetmoment: Handelingsplan, bepalen niveau van zorg.	
5. Technisch lezen E6 en E7		K	Juni	Intern begeleider Klassenleerkracht		

Toelichting klas 4, 5, 6

In het leerlingvolgsysteem voor de klassen 4 t/m 6 zijn twee toetsmomenten per jaar opgenomen om het lees- en spellingsniveau voor alle leerlingen in kaart te brengen. Voor de leerlingen die de streefdoelen niet bereiken voorziet dit dyslexieprotocol in één extra toetsmomenten.

De kinderen met ernstige dyslexie die in aanmerking komen voor vergoeding van onderzoek en behandeling door de zorgverzekering zijn in voorgaande jaren gesignaleerd en gediagnosticeerd. Voor deze kinderen is vanaf de 4e klas het volgende van toepassing:

Zodra dyslexie is vastgesteld werken we volgens het zogenaamde ABCDE principe:

Accepteren
Begrijpen
Compenseren
Dispenseren
Extra hulp

Accepteren

De leerling zelf, maar ook zijn/haar omgeving moet accepteren dat de problemen die zich bij de taalontwikkeling voordoen (schrijven en lezen) niet te wijten zijn aan de leerling (inzet of intelligentie) maar aan de dyslexie. De dyslexie gaat niet over maar de leerling kan wel leren er mee om te gaan.

Begrijpen

De leerkrachten weten wat dyslexie is en hoe ze de kenmerken ervan kunnen herkennen. Zij weten ook wat de zwakke plekken maar vooral ook de sterke kanten van een dyslectische leerling zijn en kunnen van daaruit een goede begeleiding geven.

Compenseren

Voor de dyslectische leerling gelden -individueel bepaald- een aantal compenserende maatregelen. Bijvoorbeeld: spellingspiekschrift, gebruik van tekstverwerker met spellingcontrole, gebruik van tafelkaart, visuele ondersteuning voor het inprenten van de tweeteeknklanken. In de bovenbouw gebruik van gesproken boeken en in de toekomst mogelijk ook de readingpen.

Dispenseren

Voor de dyslectische leerling gelden individueel bepaald een aantal dispenserende maatregelen. Bijvoorbeeld: minder opgaven, of meer tijd bij proefwerken, mondeling i.p.v. schriftelijk overhoren, spelfouten niet meerekenen bij andere vakken dan spelling. In de praktijk zijn dispenserende en compenserende maatregelen niet altijd helder van elkaar te onderscheiden.

Extra hulp

De extra hulp binnen school is over het algemeen gericht op het verbeteren van de vaardigheden bij spellen en lezen, het leren hanteren van de compenserende en dispenserende maatregelen en uit het goed leren hanteren van leerstrategieën.

Individuele ondersteuning duurt in de regel maximaal 8 weken en kan eventueel ieder schooljaar herhaald worden. Als een leerling intensievere begeleiding nodig heeft zal dat buiten school moeten plaatsvinden.

Toetsmoment 1. oktober

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel		
Lezen	Avi-teksten DMT	Klas 4: Avi: M6 DMT III	Klas 5 : Avi: M7 DMT III	Klas 6 : Avi:7 plus DMT III

Toetsmoment 2. januari

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel		
Spelling	Cito 3.0 spelling	Klas 4: Cito III	Klas 5 : Cito III	Klas 6 : Cito III

Toetsmoment 3. januari

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel		
Lezen	Technisch lezen	Klas 4:	Klas 5 :	Klas 6 :
Voor kinderen die geen avi 9 bereikt hebben	Individueel natoetsen:	Avi: E6 DMT III	Avi: E7 DMT III	Avi: 7 plus DMT III
Spelling	Cito 3.0 spelling	Cito III	Cito III	Cito III

Toetsmoment 4. juni

Vaardigheid	Meetinstrument	Streefdoel		
Lezen	Technisch lezen	Klas 4: Cito III	Klas 5 : Cito III	Klas 6 : Cito III
Spelling	Cito 3.0 spelling	Cito III	Cito III	Cito III

Informatie begeleiding dyslectische leerlingen voor ouders

Inleiding

Vanaf de kleuterklas worden de leerlingen gevolgd met het leerlingvolgsysteem.

In de kleuterklas bestaat dit uit observatielijsten, in klas 1 uit schoolgebonden toetsen en vanaf klas 2 methode onafhankelijke toetsen (voornamelijk van CITO).

Zie: toetskalender.

Wanneer de uitslag van het leerlingvolgsysteem in de kleuterklas daar aanleiding toe geeft wordt de screeningslijst dyslexie ingevuld door de kleuterleidster. Deze lijst wordt met de intern begeleider besproken. Bevestigt deze het vermoeden van dyslexie dan treedt vanaf het moment dat het kind in klas 1 zit het hieronder beschreven traject (traject bij vermoeden van dyslexie) in werking.

Ook wanneer vanaf klas 1 het vermoeden van dyslexie ontstaat (naar aanleiding van de score op de verschillende toetsen) dan volgen de volgende stappen:

Traject bij vermoeden van dyslexie voor leerlingen met ernstig enkelvoudige dyslexie

Stap 1

-In het IB gesprek tussen leerkracht en IB-er, wordt het vermoeden van dyslexie uitgesproken.

Criteria:

- auditieve en/of visuele leervoorwaarden zijn onvoldoende vervuld
- en/of er is een duidelijke discrepantie tussen de vorderingen van de leerling op taal en rekengebied, waarbij het taalgebied duidelijk zwakker is
- er is geen verklaring voor deze discrepantie, in de zin van bijvoorbeeld tweetaligheid (Een tweetalig kind kan daarbij wel dyslectisch zijn, maar dan is duidelijk dat er meer aan de hand is dan alleen een achterstand op het gebied van de Nederlandse taal)

Stap 2

De rt-er onderzoekt het kind in het eersteklas onderzoek. De uitslag van dit onderzoek wordt met het therapeutisch team besproken.

Wanneer dit onderzoek het vermoeden bevestigt, wordt dit in het eerstvolgende gesprek tussen leerkracht (en eventueel IB-er) en ouders besproken en wordt het traject van een dyslectisch kind in de school aangegeven.

Het onderzoek van de rt-er levert geen officiële diagnose, maar voor de school is dit wel voldoende om de leerling de hulp te bieden die een dyslectisch kind nodig heeft.

Stap 3

- De leerling krijgt binnen school rt voor taal (*één periode van 8 weken per jaar*).
- De leerling krijgt waar nodig extra hulp van de leerkracht, er wordt gewerkt op grond van een (groeps-) handelingsplan.
- In de klas worden waar nodig dispenserende en compenserende maatregelen genomen, dat wil zeggen dat bepaalde leerstof op papier verstrekt wordt, later eventueel onderdelen kunnen vervallen, of aangepast kunnen worden.
- In de hogere klassen kan het kind worden terug getoetst.
- De citotoetsen kunnen voorgelezen worden zolang het kind geen Avi 6 heeft behaald.
- Deze maatregelen worden vastgesteld in het overleg tussen leerkracht en IB-er.
- Van de ouders wordt gevraagd gedurende langere tijd dagelijks met hun kind thuis te lezen volgens een door de school aangereikte methode (Ralfi-lezen of speciale leesbegeleiding). De leerkracht of rt-er zal de ouders hiervoor het materiaal verstrekken, waar nodig ondersteund door de rt-er.

Stap 4

-Wanneer hierna nog meer ondersteuning nodig blijkt (vastgesteld in het overleg tussen ib-er en leerkracht) dan wordt de ouders gevraagd voor het kind rt buiten school te regelen. De leerkracht zal de mogelijkheden hiertoe met de ouders bespreken.

-De leerkracht onderhoudt contacten met de externe rt'er over afstemming.

Stap 5

Als er een vermoeden is van meer dan alleen dyslexie, kan er op elk moment in overleg met de ib-er een onderzoek aangevraagd worden bij de Begeleidingsdienst voor Vrije scholen.

In de zesde klas wordt vanuit de school een dyslexie onderzoek aangeboden, waarvan de kosten voor 50% voor rekening van de school komen en voor **50% voor rekening van de ouders**. Op grond van dit onderzoek kan een dyslexieverklaring worden afgegeven voor het voortgezet onderwijs.

Traject bij vermoeden van dyslexie voor leerlingen geboren op of na 1 januari 2001

Sinds 1 januari 2015 is diagnostiek en behandeling van ernstige dyslexie van het basispakket van de zorgverzekering overgeheveld naar de zorg van de gemeente.

Voor wie is deze regeling?

-Voor kinderen met ernstige enkelvoudige dyslexie. Dat wil zeggen dat er bij deze leerlingen geen sprake is van een of meer andere (leer)stoornissen.

Welke kosten worden vergoed?

De kosten worden vergoed van het onderzoek naar ernstige enkelvoudige dyslexie en voor de behandeling. *“Stel dat uit het onderzoek komt dat er geen sprake is van ernstige dyslexie dan vergoedt de verzekeraar het onderzoek wel, maar de behandelingen niet”.*

Welke onderzoeker/behandelaar wordt vergoed?

Diagnostiek en behandeling moeten plaatsvinden onder eindverantwoordelijkheid van een gekwalificeerd gedragswetenschapper. Dit is een gekwalificeerde gezondheidszorg-psycholoog (Wet BIG), kinder- en jeugdpsycholoog (NIP) of orthopedagoog-generalist (NVO). Deze professionals zijn in staat en bekwaam om conform het protocol vast te stellen of er sprake is van ernstige, enkelvoudige dyslexie zoals bedoeld in deze vergoedings-regeling.

Het kan zijn dat zorgverzekeraars in hun polisvoorwaarden nadere voorwaarden stellen. Deze kunnen voortvloeien uit, of samenhangen met de contracten die zorgverzekeraars met zorgaanbieders hebben afgesloten. Soms vraagt een zorgverzekeraar ook om toestemming vooraf. Het is voor ouders daarom van belang de polisvoorwaarden van hun zorgverzekering hierop goed na te kijken.

Wat houdt het onderzoek in?

De school volgt de leerlingen vanaf de kleuterklas en signaleert dyslexie zo vroeg mogelijk. Wanneer het vermoeden van dyslexie ontstaat dan wordt dit met de ouders besproken en wordt extra hulp geboden bij het leren lezen. In de derde klas kan een dyslexie onderzoek aangevraagd worden.

De ouders melden na overleg met school het kind aan bij de onderzoeker. De school levert een dossier aan dat aan gestelde voorwaarden moet voldoen. Daarin staat wat het probleem is van het kind en wat de school gedaan heeft en welke extra hulp, gedurende een bepaalde periode, is geboden en wat het resultaat daarvan was.

De Vrije school kan de ouders adviseren om een gecertificeerde schoolpsycholoog van de Begeleidingsdienst van Vrije scholen het onderzoek uit te laten voeren.

Daarvoor hanteren zij de landelijk vastgestelde richtlijnen. Deze Begeleidingdienst kent de wijze waarop in de vrijeschool het taalonderwijs wordt aangeboden. De keus is aan de ouders. Zij kunnen ook een externe onderzoeker inschakelen.

Op grond van dit onderzoek kan het kind een dyslexieverklaring krijgen en als de dyslexie inderdaad ernstig is ontvangen de ouders van de onderzoeker een verklaring voor de verzekeraar en kan de behandeling vergoed worden.

De gezondheidszorg beslist op basis van de schoolgegevens en eigen onderzoek of de leerling voor de vergoede dyslexiebehandeling in aanmerking komt.

Wat houdt de behandeling in?

Het kind krijgt les van iemand die daarvoor is opgeleid: een erkend¹ orthopedagoog of gediplomeerd “Master Special Needs” die niet aan de school verbonden is. In overleg met de school kan de behandeling onder schooltijd plaatsvinden.

Het voortraject op school:

Ouders: In verband met vroegtijdige signalering is het voor de school van belang dat ouders de kleuterjuf of de leerkracht informeren over eventuele (erfelijke) aanleg voor dyslexie bij hun kind. De school kan dan in een vroeg stadium dit proces volgen en op basis van waarnemingen eventuele noodzakelijke acties ondernemen en starten met het maken van een (lees) schooldossier omdat dit aan strikte voorwaarden moet voldoen.

De school: Bij het volgen van de taalontwikkeling van leerlingen hanteert de school, als onderdeel van het leerlingvolgsysteem, een dyslexieprotocol vanaf de kleuterklas. Hierdoor kan dyslexie worden gesignaleerd en met extra hulp worden begeleid. Als er een vermoeden is van dyslexie wordt in overleg met de ouders, gestart met gerichte aanpak: gedurende een aantal maanden individuele remedial teaching + werk voor in de klas + opdrachten voor thuis. Ouders kunnen dan vervolgens met dit dossier bij hun zorgverzekeraar een beroep doen op de vergoeding van dyslexiebehandeling. De samenwerking/afstemming tussen school en thuis is belangrijk omdat de aanpak van ernstige dyslexie een zaak van lange adem is.

Informatie:

- In het dyslexieprotocol van de school worden de uitgangspunten voor het leesonderwijs op de Vrije school beschreven, en wordt tevens meer gedetailleerd aangegeven hoe er op school met dyslexie omgegaan wordt. Bent u geïnteresseerd dan kunt een exemplaar van het protocol op school inzien.

- Voor meer informatie over dyslexie kunt u de volgende websites raadplegen:

www.masterplandyslexie.nl en www.steunpuntdyslexie.nl.

- Op school kunt u met uw vragen terecht bij de intern begeleider.

¹ Erkend bij de Landelijke Beroepsvereniging van Remedial Teachers

Interventies op schoolniveau

Niveau 1: Goed leesonderwijs in klassenverband

Ongeveer 25 % van de leerlingen heeft meer instructie en begeleiding nodig . Dit zijn de leerlingen die D en E scores behalen op de genormeerde toetsen.

Interventies op schoolniveau ter bevordering van goed leesonderwijs in klassenverband

1. Er wordt voldoende tijd ingeroosterd voor leesonderwijs en oefening. Naast de periode nog dagelijks 30 minuten lezen in de boekjes van de Leeslijn.
2. Zorgen dat niveau lezen en tutor lezen organisatorisch mogelijk is (meerdere klassen tegelijkertijd leesonderwijs)
3. De school beschikt over voldoende aantrekkelijke leesboeken voor alle leerlingen.
4. In de school wordt een aantrekkelijk, uitdagend leesklimaat geschapen (zowel met betrekking tot de materiële omgeving als in de sfeer).

Niveau 2: Extra zorg binnen de groep door de groepsleerkracht

Ongeveer 10 % van alle leerlingen heeft niet voldoende aan extra begeleiding op niveau 1 en 2 dit zijn de leerlingen die E scores behalen op de genormeerde leestoetsen.

Interventies op schoolniveau om extra zorg binnen de groep mogelijk te maken

1. Extra ondersteuning in de klas tijdens de leeslessen.
2. Scholing van de leerkrachten op het gebied van dyslexie en de hulp aan zwakke lezers.
3. De school beschikt over de methode Leeslijn en lesmateriaal gericht op de ondersteuning van zwakke lezers.
4. Er worden op schoolniveau afspraken gemaakt over hoe de leerkrachten hun didactische werkvormen afstemmen op de onderwijsbehoeften van zwakke lezers. (bijvoorbeeld: geen lange teksten overschrijven van het bord.)

Niveau 3 Specifieke interventies uitgevoerd en of ondersteund door zorgspecialisten in de school

1. Voldoende formatie voor de rt'er voor vroegtijdige screening en begeleiding van (mogelijk) dyslectische leerlingen. Het eerste klas onderzoek.
2. De individuele hulp wordt optimaal ingebed in het totale onderwijsaanbod. RT is mogelijk voor 1 periode van 8 weken per jaar.
3. De school faciliteert en stimuleert een optimale samenwerking tussen zorgspecialist en leerkracht.

Niveau 4 Diagnostiek en behandeling in de gezondheidszorg in afstemming met school en ouders.

1. De school faciliteert ruimte zodat de externe rt binnen de school en onder schooltijd gegeven kan worden.
2. De externe rt wordt optimaal ingebed in het totale onderwijsaanbod.
3. De school faciliteert en stimuleert een optimale samenwerking tussen externe rt'er en leerkracht

Mogelijke interventies op klassenniveau

1. Oefeningen uit het Curriculum voor schoolrijpheid.
2. Flitskaarten met letters.
3. Remediërende methodes op het gebied van (aanvankelijk) lezen en spelling. Bijv. Zuid Vallei.
4. Flitskaarten mkm woorden.
5. Leesboekjes Leeslijn en uitgeverij Kluitman.
6. Connect lezen, Ralfi lezen, Ello, Estafette, Radslag.
7. Taal in beeld; klinkers (kort, lang, tweeteken) en medeklinkers hebben een eigen kleur.
8. Tutor lezen. (kind/kind)
9. Lezen op niveau o.b.v. geïnstrueerde hulpouder.
10. Samenleesboeken.
11. Eigen tekst op tafel.
12. Pré-teaching.
13. Groter lettertype bij gedrukte tekst.
14. Op het kind afgestemd handschrift aanbieden. (lopend schrift, blokletters, losse schrijfletter)
15. Oefeningen Audrey Mc. Allen en Mary Nash Hunt.
16. Vormtekenen.
17. Letters en woorden lopen.
18. Letters en woorden met de voeten schrijven.
19. Gericht gooien op kort en lange klank of tweeteken klanken.
20. Lezen vanuit de klinker. (oog, oom, ook) Bijv. methode de Haan.
21. Laptop (oudere leerlingen)

Bijlage 1 – Signaleringslijst beginnende geletterdheid en mondelinge taalvaardigheid

Beginnende geletterdheid											mondeling taalgebruik
Signaleringslijst beginnende geletterdheid en mondeline taalvaardigheid	Toont interesse prentenboeken	Kent leeswijze/kijkrichting	Toont betrokkenheid bij lezen en vertellen	Speelt (voorlees)verhaal na	Herkent symbolen/ pictogrammen	Herkent namen	Vraagt naar woorden. (Wat staat daar?)	' Schrijft' uit zichzelf	Past eindrijm toe	Schrijft eigen naam	Is opvallend in taalontwikkeling (Zie lijst vroege kenmerken dyslexie)
1.											Ja/nee
2.											Ja/nee
3.											Ja/nee
4.											Ja/nee
5.											Ja/nee
6.											Ja/nee
7.											Ja/nee
8.											Ja/nee
9.											Ja/nee
10.											Ja/nee
11.											Ja/nee
12.											Ja/nee
13.											Ja/nee
14.											Ja/nee
15.											Ja/nee
16.											Ja/nee
17.											Ja/nee
18.											Ja/nee

dier op een plaatje)		
----------------------	--	--

Hierna volgen nog een aantal kenmerken waarbij echter met nadruk moet worden gezegd dat er mogelijk geen oorzakelijk verband bestaat tussen deze fenomenen en het hebben van dyslexie. Het komt echter wel vaak voor in combinatie. (Bijvoorbeeld: Bij dyslexie kom je relatief vaak problemen met de concentratie tegen. Maar je kunt dus niet omgekeerd redeneren: mijn kind is ongeconcentreerd, dus het heeft meer kans om dyslectisch te zijn.)

3. Achterblijven in de motorische rijping		
- Zwak evenwicht		
- De motorische ontwikkeling verloopt vaak langzaam of onregelmatig, kind is onhandig		
- Fijne motoriek is zwak (lippen, tong, mond, hand)		
- Over beweeglijkheid en/of (bij)bewegingen.		
- Opvallende passiviteit of eenzijdig spel tijdens het vrije spel (ontwijkgedrag)		

4. Moeite met het automatiseren van motorische vaardigheden (zwemmen, fietsen of steppen).		
--	--	--

5. Opvallend gevoelig voor de visuele waarneming		
--	--	--

Kleuters die met een mogelijk tekort aan bagage de basisschool binnen komen, lopen als zij daarnaast ook dyslectisch zijn, nog meer risico om taalzwak te blijven. Er is sprake van een verhoogd risico op een mogelijk tekort aan bagage als:

- Het kind groeit op in een taalarme situatie		
- Het kind beheerst de Nederlandse taal onvoldoende		
- Eén of beide ouders hebben moeite gehad met leren lezen (erfelijkheid)		
- Er sprake is van een gehoorprobleem		
- Er sprake is van visueel probleem		
- Er sprake is van een spraak-/ taalontwikkelingsstoornis		

Bijlage 3 - Auditieve waarneming

Toetsblad (3 pagina's)

Naam
Geboortedatum
Klas:
Afnamedatum:

Auditieve discriminatie

1. Horen van verschillen

Is wat je hoort hetzelfde of anders?	hetzelfde of anders	observatie
boom - boom pak - bak boos - doos vaar - waar mees - mis reus - rus ruit - ruit tien - tin ruik - reuk dam - dan maak - mak lief - lief hals - hans slak - stak raap - raak		

Norm: 12 goed

2. Horen van klankpositie in een woord

Eerst een paar voorbeelden om te oefenen waarbij we de beginklank langer aanhouden. Wat hoor je als eerste klank in: (aan het begin van.....)	goed / niet goed	observatie
sok soep Opdracht: verzin twee woordjes (die beginnen met) met een ss.. Wat hoor je als eerste klank in: regen rijk Opdracht: verzin twee woordjes met een rr..		

<p>Eerst weer wat voorbeelden om te oefenen waarbij we de eindklank langer aanhouden. Wat hoor je als laatste klank in: (aan het einde van.....) raam heg Opdracht: Wat hoor je aan het eind van: boom vis stuur dwerg</p>	goed / niet goed	observatie
--	------------------	------------

Norm: bij minder dan drie per blok goed – aandacht! (oefenvoorbeelden niet meerekenen)

3. Rijmen

Het versje *'één twee kopje thee'* is goed te gebruiken om het rijmen te introduceren.

	notatie van wat het kind zegt	opmerkingen
<p>Rijmen met steun aan de context:</p> <p>In de wei zoemt een ...(bij) Ome Piet zingt een ...(lied) En de beer at een ...(peer) Tante Loes heeft een ... (poes)</p>		
<p>Rijm op de volgende woorden</p> <p>Huis bomen kan blauw brood</p>	notatie van wat het kind zegt	opmerkingen

Auditief geheugen

4. Woorden nazeggen

<p>boom – vis deur - mes voet – hek pijp – voet – huis hek – deur – vis – pijp pijp – vis – mes – huis – voet</p> <p>Kleine honden rennen De kinderen spelen in de tuin</p>	wat zegt het kind	observatie
---	-------------------	------------

Bijlage 4 - Observatielijst voor het signaleringsgesprek

Voor handwerklerkracht, de klassenleerkracht en de intern begeleider

Naam

Datum

Grove en fijne motoriek in de klas	Observaties en Opmerkingen
Bewegingsonderwijs Meedoen in de kring bij het bewegen Anticiperen op bewegingen Kijkt naar andere kinderen wat te doen of doet het vanuit zichzelf Ritmisch meelopen	
<i>Tellen (rekenen)</i> - Het tellen van 1 tot 24 is geautomatiseerd - Het tellen van 24 tot 1 is geautomatiseerd	
Vormen tekenen, schrijven Werkt vanuit de beweging of tekent na Onthoudt de lettervormen en –namen Kwaliteit van de vormen	

Handwerken	Observaties en Opmerkingen
Kan zelfstandig breien	
Automatisering van het breien veel tijd nodig / weinig tijd nodig	
Heeft hulp nodig gehad weinig / veel	
Samenwerking rechts-links zwak / goed	
Onthoudt de volgorde van de bewegingen	
Overige observaties	

Conclusie algemeen en aandachtspunten

Bijlage 5 - Toetsbladen

Toetsblad 1

o aa i ee u

oo a uu e oe ie eu

t l s r p m k v n

b z g d f h j w

ei ou ui ij au

Dit is een voorbeeld, maak zelf een eigen testblad.

Toetsblad 2

<i>ot</i>	<i>ak</i>	<i>es</i>
<i>bot</i>	<i>bak</i>	<i>les</i>
<i>rot</i>	<i>lak</i>	<i>mes</i>
<i>dot</i>	<i>zak</i>	<i>kes</i>
<i>lot</i>	<i>tak</i>	<i>bes</i>
<i>mot</i>	<i>vak</i>	<i>tes</i>
<i>kot</i>	<i>mak</i>	<i>zes</i>

<i>aan</i>	<i>oek</i>
<i>baan</i>	<i>boek</i>
<i>maan</i>	<i>zoek</i>
<i>vaan</i>	<i>koek</i>
<i>laan</i>	<i>doek</i>
<i>haan</i>	<i>joek</i>
<i>waan</i>	<i>hoek</i>

Dit is een voorbeeld, maak zelf een eigen testblad.

Bijlage 6 - Kijkwijzers taal en lezen

Kijkwijzer voor taal

De kijkwijzer lezen: een alternatief voor het beoordelen van de leesvaardigheden van de kinderen

Evaluatie van (begrijpende)leesvaardigheden van kinderen is zo moeilijk omdat de prestaties onzichtbaar blijven. Wat gaat er in een kind om als het leest? In hoeverre komt er interactie tussen de lezer en de tekst tot stand? En wat doet het kind met alle informatie die het tot zich neemt? In een poging om daar grip op te krijgen is 'de tekst met vragen' ontstaan. Ieder kind leest dezelfde tekst en beantwoordt dezelfde vragen daar over. Wij zijn echter van mening dat de mate van goed of fout beantwoorden van dergelijke vragen, weinig zegt over de leesvaardigheid van een kind. Bovendien gaan kinderen een tekst beschouwen als een gegeven waarover je goede of foute antwoorden zou kunnen geven. En dat doet niet recht aan het gegeven dat een tekst pas zijn waarde krijgt door wat iedere individuele lezer er in leest / vindt. Vraag een groep mensen dezelfde tekst te lezen en ze zullen er allen iets anders uit halen.

Deze kijkwijzer is dus geen tekst met vragen, maar een gesprek over lezen en leesmotivatie enerzijds en een reflectie gesprek over het gelezene en de toegepaste strategieën anderzijds.

Om enig zicht te kunnen krijgen op het leesproces zelf, is onze suggestie om de kinderen ook te laten lezen bij een dergelijk gesprek. Er zijn verschillende vormen denkbaar: kind en leerkracht lezen beide in stilte dezelfde tekst en gaan daarna in gesprek over de tekst. Kind en leerkracht lezen om de beurt een stukje voor en bespreken daarna wat is gelezen. De leerkracht leest het kind voor. Het kind leest de leerkracht voor: Waar de fase van het technische lezen nog niet is afgerond, zou dat geëigend kunnen zijn. Vervolgens praten de leerkracht en het kind over de tekst en over de leesaanpak. Dat levert informatie op, op grond waarvan je tot een evaluatie kan komen.

De vragen in de kijkwijzer zijn bedoeld als suggestie; het is niet de bedoeling om ze allemaal te beantwoorden.

Onder kopje 3. Lezen en interactie tenslotte kan de leerkracht enige observaties van de technische leesvaardigheden noteren, mocht dat wenselijk zijn. Dergelijke observaties zijn een goede aanvulling (of zelfs vervanging) op de gebruikelijke toetsen waarin genoteerd wordt hoeveel woorden een kind in een bepaalde tijd foutloos kan voorlezen. Dit is vooral het geval wanneer het begrijpend lezen belemmerd wordt door de technische leesvaardigheden.

Naast de kijkwijzer hebben we in bijlage 2 een lijst van teksten die geschikt zijn om begrijpend lezen lessen aan te wijden bijgevoegd. Deze is bedoeld als steun bij het formuleren van een leesopdracht en als steun bij het kiezen van de teksten.

Kijkwijzer lezen

Vragen die je kinderen kan stellen over hun motivatie om te lezen.

1.	Leesgedrag
Houding ten aanzien van het lezen	Hou je van lezen? Wat vind je fijn, of juist niet aan lezen? Wat is je favoriete boek? Heb je een favoriete schrijver? Hoe goed denk je dat je leest? Waar lees je het liefst? Wanneer lees je het liefst? Vind je het fijn als iemand je voorleest? Vind je het fijn om hardop te lezen?
Lees onderwerpen Wat, hoe en hoe vaak	Welke boeken lees je het liefst? Waarover wil je dat boeken gaan? Lees je ook strips, weekbladen, huis- aan- huis krantjes of kranten? Houd je van informatieboeken, gedichten of enge verhalen? Lees je dingen over de computer en zo ja welke en wanneer en waar? Hoe kies je een boek? Hoe vaak lees je? Hoe lang lees je dan meestal? Lees je thuis andere dingen dan op school? Maak een tekening van jezelf terwijl je leest.

Vragen die je kinderen naderhand kan stellen over wat en hoe ze hebben gelezen.

2.	Reflectie op lezen
Gesprek voor en na het lezen	Hoe was het om te lezen? (Denk bijvoorbeeld aan: hoofdpersonen, verhaal, taalgebruik, voorspellen of terug vertellen, conclusies trekken, mening over de inhoud, plot, verbanden, leesbegrip. En kijk of het kind de karakteristieke verschillen tussen verschillende soorten teksten ziet en kan bespreken.) Denk aan vragen over de aanpak van het (voor)lezen, bijvoorbeeld: Zullen we samen eens zoeken waar deze tekst allemaal over gaat? Waar vind je zulke teksten? Waarom zou het geschreven zijn? Welk stukje vond je het moeilijkst om te lezen? Wat voor stukje is dit eigenlijk? Zou jij dit anders kunnen zeggen? Voor welke leeftijd vind jij dit geschikt? Wat voor soort mensen lezen dit?
Vaardigheden en strategieën	Denk aan vragen naar de leesstrategieën, bijvoorbeeld: Wat doe jij als je niet meer weet waar het verhaal ook al weer over gaat? Wat doe je als je iets niet begrijpt in een boek? Onthoud jij wat je hebt gelezen? Wil je dat ook onthouden? Wat doe je als je het niet meer weet? Wil je mij vertellen hoe je bent begonnen met lezen? Hoe heb je gelezen? Zocht je iets? Hoe deed je dat? Heb je alles eerst een keer doorgelezen? Wilde je alles precies begrijpen? Wilde je onthouden wat er stond? Heb je aantekeningen gemaakt? Als je een tekening van je tekst zou moeten maken, wat zou je dan tekenen? Lees je iedere tekst hetzelfde? Op welke manier las je deze tekst? Waar dacht je dat deze tekst over zou gaan? Kwam het uit?

	Als je iets moet lezen om te onthouden; hoe doe je dat dan? Als je iets moet lezen om bijvoorbeeld een werkstuk van te maken of een spreekbeurt over te houden; hoe doe je dat dan? Kan je iets dat je hebt gelezen ook al in je eigen woorden zeggen? Probeer eens?
Voornemens/ suggesties	<p>Wat ga je de komende tijd leren? (Help het kind daar een beetje bij. Geef suggesties waar het aan kan werken: Wat kan het doen om zijn leesvaardigheden te vergroten? Denk aan andere tekstkeuzes; basisvaardigheden die geoefend kunnen worden; andere schrijvers; andere studeertechnieken, of leren om meer stil te staan bij de tekst om zo meer te kunnen spreken en denken over wat is gelezen)</p> <p>Waar zullen we bij ons volgende gesprekje op terug kijken?</p>

Door leerkracht in te vullen aanvullend gedeelte, dat meer betrekking heeft op de technische leesvaardigheden (na observatie van lezen dan wel voorlezen)

Vragen die helpen bij het beschrijven van de (voor)leesvaardigheden van kinderen.

3.	Lezen en interactie
De tekst zelf	Noteer de titel, auteur, genre, gedeelte van de tekst dat gekozen/ gelezen is en of de tekst bekend was voor het kind of niet.
Observatie van het lezen	<p>Geniet het kind ervan en/of leest het enthousiast? Leest het met zelfvertrouwen? Bij voorlezen: Vloeiend? De goede intonatie, articulatie en expressie? Hoe zijn de leesvaardigheden? Heeft het kind plezier? Is het gemotiveerd om te lezen?</p>
Technische leesvaardigheden	<p>Wordt het boek gebruikt zoals bedoeld? Slaat het kind op tijd om? Kent het kind het verschil tussen teksten en plaatjes? Is het kind een radende of een spellende lezer? Gebruikt het bekende woorden of voegt het die toe? Wijst het mee? Gebruikt het de plaatjes waar nodig? Is de klanktekenkoppeling tot stand gekomen? Is er een voldoende woordbeeld ontwikkeld? Gebruikt het kind de structuur van een zin om een moeilijker woord te raden? Corrigeert het zich zelf?</p>
Conclusie leerkracht	<p>Heeft het voldoende uitdaging aan de geboden tekst? Stelt het zichzelf eisen? Is het kind in ontwikkeling? Is er interventie nodig?</p>

Invulblad

kijkwijzer lezen

Naam:

Datum:

Klas:

Kijkwijzer ingevuld door:.....

1.	Leesgedrag
Houding ten aanzien van het lezen Lees- onderwerpen Wat, hoe en hoe vaak	

2.	Reflectie op lezen
Gesprek voor en na het lezen	

Vervolg 2	Reflectie op lezen
Vaardigheden en strategieën	
Voornemens/ suggesties	

Aanvullend gedeelte dat meer betrekking heeft op de technische leesvaardigheden.

3.	Lezen en interactie
De tekst zelf	Noteer hier de titel, auteur, genre, gedeelte van de tekst dat gekozen/ gelezen is en of de tekst bekend was voor het kind of niet.
Observatie van het lezen	
Technische leesvaardigheden	
Conclusie leerkracht	

Bijlage 7 - eersteklas onderzoek

1ste KLAS ONDERZOEK LEERVOORWAARDEN: Schooljaar:

Naam leerling:
 Datum onderzoek:
 Geboortedatum:
 Datum bespreking:
 Geslacht:
 Klas:
 Intern begeleider:
 Didactische leeftijd:
 Remedial teacher:
 Leerkracht:

VISUELE VOORWAARDEN:	goed	vold.	matig	Zwak	OPVALLEND	ADVIES
Visuele discriminatie:						
Woordbeeld: overschrijven:						
Leest: maan-boom-kat-pet						
OOGMOTORIEK:						
Convergeren: divergeren:						
Oog-volg bewegingen:						
AUDITIEVE VOORWAARDEN:						
Auditieve discriminatie:						
Klankpositie:						
Auditieve synthese:						
Auditieve analyse:						
Rijmen:						
Auditief geheugen:						
Begrijpend lezen:						
Woorddictee: kip-pet-zon-raam						
SCHRIJFHOUING:						
Pen-potloodgreep: R / L handig						
Lichaamshouding: samenwerking linker-rechter lichaamshelft						
REKENVOORWAARDEN:						
Getal inzicht						
Direct benoemen van 5 blokjes:						
begrippen-vergelijken-structureren:						
conserveren:						
Getallen schrijven: 2-3-4-5-7-8-10						
Benoemen rekensymbolen: + -- =						
INFORMATIE VERWERKING:						
Opname / begrip instructie:						
Uitvoering opdracht:						
Concentratie / aandacht:						
Tempo van werken:						
Interactie (contact):						

Werkhouding:						
Het spreken:						
Tijdsbesef /- oriëntatie in tijd						